

GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE BÖLGELER ARASI DENGESİZLİKLER: BİR NEDEN OLARAK PİYASA EKONOMİSİ

Yrd. Doç. Dr. Lütfü ÖZTÜRK

Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdarî Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

Özet

Bu çalışmada, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra plânlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçen ülkelerdeki (Geçiş Ekonomileri) bölgesel eşitsizlik sorunu tartışılmıştır. Serbest piyasa ekonomisinin bölgesel dengesizliklere etkisi ilgili teoriler çerçevesinde araştırılmış ve serbest piyasa ekonomisine yönelik reformlar uygulayan ülkelerin bölgesel eşitsizliklere ilişkin deneyimlerine değinilmiştir. Bu amaçla Doğu Avrupa Ülkeleri ve Orta Asya Ülkeleri gibi eski merkezî plânlı ekonomilerin yanı sıra, Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan gibi son yıllarda liberal politikalar uygulayan ülkelerdeki bölgesel eşitsizlik sorunları da irdelenmiştir. Plânlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinin kısa dönemde mevcut eşitsizlikleri artırdığı; ancak uzun dönemde bu eşitsizliklerin ülke koşullarına bağlı olarak azalabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geçiş Ekonomileri, Bölgesel Eşitsizlik, Piyasa Ekonomisi

UNBALANCEDNESSES AMONG REGIONS IN TRANSITION ECONOMIES: MARKET ECONOMIES AS A REASON

Abstract

In this study, the regional inequality problem in the ex-Soviet Union countries as named Transition Economies has been investigated. The effects of free market rules on regional imbalances have been examined by considering the countries that are in a transition from planned economy to market economy in the framework of related theories. In addition to countries in the East Europe and Central Asia, regional problems in countries which put liberal policies into practise such as China and India have been mentioned. Consequently, the transition process from centrally planned economy to free market economy can increase regional inequalities in the short-run, but these inequalities can decrease in the long-run depending on special conditions of countries.

Key Words: Transition Economies, Regional Unbalanced, Market Economies.

I. GİRİŞ

1990'lı yıllarda bir çok Gelişmekte Olan Ülkede (GOÜ) ekonomik kararları piyasa güçlerine bırakma eğilimi görülmeye başlanmıştır. Küreselleşme ile ilişkilendirilebilecek bu durum, bir yandan devletin ekonomideki rolünü azaltırken bir yanda da devletin yatırımlar aracılığıyla ekonomik faaliyetlerin ülke içindeki alansal dağılımını etkileyebilme gücünü zayıflatmıştır. Gelişmiş Ülkelerde (GÜ) de dikkate değer bir biçimde ekonomik kararlarda liberal eğilimler görülmektedir. Farklı biçimler almasına rağmen günümüzde uygulanan politikalar, piyasa ekonomisine yönelik çeşitli kararlardan ve ulusal ekonomilere devlet müdahalesini azaltacak yeniden yapılanmalardan oluşmaktadır.

1990'lı yıllarda yaşanan diğer bir gelişme, Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin hızlı bir biçimde piyasa ekonomisine geçmeleridir. Geçiş Ekonomileri (Transition Economies) olarak adlandırılan bu ülkelerde, ekonomik alandaki liberalleşme bir çok sosyo-ekonomik sorunların yanı sıra bölgeler arasındaki dengesizliklerin de giderek belirginleşmesi veya derinleşmesine neden olmuştur. Geçiş Ekonomilerinin yanı sıra Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan gibi bir çok merkezî plânlı ekonomi de kararların piyasa güçlerine bırakılması eğilimi baş göstermiş ve sonuç olarak ulusal düzeyde hızlı büyüme oranlarına karşılık bölgesel düzeyde eşitsizlik sorunu derinleşmiştir.

Bu çalışmada ulusal düzeyde meydana gelen paradigma değişiminin; yani plânlı ekonomiden piyasa ekonomisine dönüşümün, bölgesel dengesizlik üzerindeki etkileri teorik tartışmalar ışığında araştırılmıştır. Ekonomik kararların piyasa güçlerine bırakılmasının ekonomik faaliyetlerin alansal dağılımı üzerindeki etkisi; yani bölgesel eşitsizliklerin piyasa mekanizmasıyla ilişkisi ilgili teoriler dikkate alınarak irdelenmiştir. Çalışmada ayrıca Geçiş Ekonomilerine ek olarak Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan gibi son yıllarda liberal politikalar uygulanan ancak bu sırada bölgesel sorunlarında artış görülen ülke deneyimlerine de yer verilmiştir.

II. PİYASA EKONOMİSİ VE BÖLGESEL DENGESİZLİK: TEORİK TARTIŞMALAR

Serbest piyasa ekonomisine geçişin diğer bir deyişle ekonomik kararların piyasa güçlerine bırakılmasının bölgeler arası dengesizliği artırıp artırmadığı literatürde 1950'li yıllardan bu yana tartışılan bir konudur. Ulusal ve uluslar arası iktisat alanlarında olduğu gibi bu konuda da farklı düşünceler bulunmaktadır. Örneğin, neo-klâsik iktisatçılar bölgesel dengesizlik sorununun çözümü için kaynakların yeniden tahsisinin piyasa mekanizmasına bırakılmasını önermektedir. Çünkü bu iktisatçılara göre piyasa mekanizması emek, sermaye ve diğer kaynakların daha etkin kullanımı yoluyla bölgesel sorunları da çözecektir. Aynı şekilde bu iktisatçılara göre bölgeler arası dengesizliği gidermek için kamunun yeniden dağıtım mekanizmasını kullanması, piyasa mekanizması tarafından gerçekleştirilecek olan optimum dağılımı engelleyeceği için ekonomik açıdan da etkin görülmemektedir (Coloumbe 1997: 24). Genel olarak bölgesel sorunlardaki neo-klâsik yaklaşımlar, kamunun bölgesel eşitsizlikleri gidermek için bir müdahalede bulunmasına gerek olmadığını vurgular; çünkü bu görüşe göre yeterli zaman tanınırsa *görünmez el* eşitlik ve etkinlik arasında bir uzlaşma sağlayacaktır (Alonso 1968: 9).

Gerçek yaşamda uzun süren dengesizliklerin görüldüğü ve piyasa mekanizmasının beklenildiği kadar etkin ve hızlı işlemeyebildiği görülmektedir. Genellikle sermaye bölgeler arasında iş gücünden daha hızlı hareket etmekte, bu durum bölgesel eşitsizliğin giderilmesinde piyasanın başarısızlığına neden olabilmektedir. Bu bağlamda literatürde,

çeşitli biçimlerdeki piyasa başarısızlıklarının kişi başına bölgesel gelirlerdeki eşitsizliğin devamına veya artmasına neden olabileceğini ifade eden yaklaşımlar bulunmaktadır (Krugman 1991). Örneğin, ölçek ekonomilerinin ve büyük pazarlara giriş olanağının, nitelikli iş gücünün ve teknik bilginin bulunduğu gelişmiş bölgeler, geri kalmış bölgelerden nitelikli iş gücünü kendine çekerek bölgeler arası kutuplaşmayı artırabilmektedir (Bergström 1998: 3). Aynı şekilde Myrdal (1957) ve Hirschman (1958) tarafından ifade edildiği üzere, ekonomik kararların piyasa mekanizmasına bırakılması, ekonomik faaliyetlerin alansal olarak belirli bölgelerde yığılmasına da neden olabilmektedir.

A. Bölgesel Dengesizliğin Nedeni Olarak Piyasa Ekonomisi

Perroux (1950), Myrdal (1957) ve Kaldor (1970) gibi yazarlarca geliştirilen dengesiz bölgesel büyüme modelleri, bölgesel gelirlerin kendi kurallarına bırakıldıkları takdirde, alansal olarak dengesizleşmeye neden olan piyasa güçlerinden dolayı, birbirinden uzaklaşma (iraksama) eğilimi göstereceğini iddia etmektedir. (Martin ve Sunley 1998: 201.) Iraksama modellerinin temelini oluşturan bu görüşe göre, ölçek ekonomileri ve alansal yığılma nedeniyle devlet müdahalesi olmadığı sürece, sermaye, emek, mal ve hizmet üretimi diğer bölgelerin aleyhine kümülâtif olarak bir birikim gösterecektir; böylece kümülâtif nedensellik ve merkez-çevre ilişkileri (dengesiz bölgesel büyüme), kendi kendini giderici değil aksine kendi kendini besleyici bir özellik göstermektedir (Chakravorty 2000: 368).

Piyasa mekanizmasının bölgesel eşitsizliği artıracığı yönündeki temel düşünceler Gunnar Myrdal tarafından dile getirmiştir. Myrdal'a göre herhangi bir politika ile düzenlenmeyen piyasa güçleri, üretim, ticaret, finans ve diğer ekonomik faaliyetlerin belirli bölgelerde birikmesine neden olacak ve kümülâtif birikim süreci diğer bölgeler aleyhine işleyecektir (Myrdal 1957: 26). Piyasa güçlerinin polarizasyon etkilerinden bahseden Albert O. Hirschman (1958: 190, 194) ise serbest bırakılan piyasa mekanizmasının en azından az gelişmiş bölgelerin kalkınmasını yavaşlatacağını ileri sürmüştür; çünkü maksimum kazancı arayan özel yatırımlar, genellikle gelişmiş bölgeleri tercih edecek ve böylece piyasa mekanizması nispeten altyapı ve diğer olanaklardan mahrum olan azgelişmiş bölgeler lehine işlemeyecektir (Das 2000: 211). Myrdal ve Hirschman'a göre iş gücü göçü, sermaye hareketleri, mal ve hizmet ticareti ve kamu yatırımları azgelişmiş bölgelerin aleyhine serbest piyasa kurallarında şu kanallarla işlemektedir:

(1) İş Gücü Göçü: Ekonomik kalkınmayla birlikte faaliyetlerin arttığı gelişmiş bölgeler ülkenin diğer bölgelerinden iş gücü çekmeye başlar. Bu iş gücü göçü, demografik açıdan yaş itibarıyla, azgelişmiş bölgelerin aleyhine olacak bir şekilde, genellikle seçici olacaktır (Myrdal 1957: 27); yani üretken nüfus gelişmiş bölgeye akmaya başlarken bir yandan hızla büyüyen ve gelişen bir topluluk, diğer yandan yaşlılardan oluşan ve gerileyen bir topluluk ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş bölgelere göç edenlerin demografik niteliklerinin yanı sıra, azgelişmiş bölgeler mühendis, teknisyen, girişimci gençler ve kalifiye yönetici gibi nitelikli elemanlardan mahrum kalacaktır (Hirschman 1958: 188,189). Bölgeler arasında görülen bu seçici göç, gelir eşitsizliğini artırıcı bir nitelik gösterecektir.

(2) Sermaye Hareketleri: İş gücü göçüne benzer olarak sermaye hareketleri de bölgesel eşitsizliği artırıcı bir nitelik taşımaktadır (Williamson 1965: 5). Büyüyen bölgelerdeki talep yatırımları özendirilecek, artan gelirse bu yatırımları besleyecek tasarrufların oluşmasına neden olacaktır; ancak gelişmiş bölgede tasarrufların istenen

yatırımlara yeterli olmayışı ve az gelişmiş bölgelerdeki yatırım olanaklarının kıtlığı nedeniyle eğer finansal araçlar farklı olarak düzenlenmemişse finansal sistem az gelişmiş bölgelerde az da olsa biriken tasarrufları getirinin yüksek ve riskin daha az olduğu gelişmiş bölgeye aktarılmasında birer aracı konumunda olacaktırlar (Myrdal 1957: 28). Yine az gelişmiş bölgelerde riskin yüksek, girişimciliğin düşük olması ve sermaye piyasalarının gelişmemişliği yatırımların ve sermaye birikiminin gelişmiş bölgelere akmasının bir başka nedeni olacaktır (Williamson 1965: 6).

(3) Mal ve Hizmet Ticareti: Ticarî işlemlerde diğerleri gibi bölgesel eşitsizliği artırıcı sonuçlar ortaya koymaktadır. Piyasaların serbestleştirilmesi ve genişlemesi az gelişmiş bölgedeki nispeten geri kalmış sanayileri gelişmiş bölgede artan getiri aşamasında üretim yapan firmalarla rekabet etmeye zorlayacaktır (Myrdal 1957: 28); yani karşılaştırmalı olarak daha az etkin durumda olan az gelişmiş bölgedeki üretim, gelişmiş bölgenin rekabetiyle karşı karşıya kalacaktır (Hirschman 1958: 188). Bu durum, az gelişmiş bölgedeki bir çok üreticinin piyasadan çekilmesine veya piyasaya girememesine neden olabilecektir; nitekim Ann Markusen Brezilya'nın ulusal sanayileşme ve bölgesel politikasını değerlendirirken uygulanan liberal politikalar sonucu az gelişmiş bölgelerdeki daha önce devletçe korunan firmaların daha sert rekabet koşullarına maruz kalacağını ve bu firmaların piyasadan çekilmesiyle birlikte üretimin belirli bölgelerde yoğunlaşmasının daha da artabileceğine dikkat çekmiştir (Markusen 1995: 287).

(4) Kamu Yatırımları: Kamunun bölgesel ekonomilere etkisi öncelikle devletin sosyal ya da klâsik devlet niteliğinden etkilenecektir. Örneğin, sosyal devlet anlayışının hakim olduğu GÜ'lerde piyasa güçlerinin olumsuz etkileri kamu harcamaları ile dengelenecek ve olumlu etkileri desteklenecektir; ancak bu anlayışın olmadığı GOÜ'lerde olumsuz etkileri azaltacak ya da olumlu etkileri destekleyecek politikalar yoksa kalınacaktır. Sonuçta bölgesel eşitsizlik GÜ'lerde azalma eğilimi gösterirken GOÜ'lerde artma eğilimi gösterecektir (Myrdal 1957: 41). Diğer yandan hükümetlerin ulusal kalkınmayı hızlandırmak için kamu yatırımlarını gelişmiş bölgelere yönlendirmesi, diğer etkenlerle birlikte bölgesel eşitsizliği artırıcı bir nitelik gösterebilir (Williamson 1965: 7); çünkü kalkınmanın belirli bölgelerde başlaması, bu bölgelerde enerji, su, konut ve ulaşım gibi çeşitli türlerde sermaye yoğun kamu yatırımlarını adeta zorunlu kılacak ve bu yatırımlar gelişen bölgenin kalkınmasını daha da hızlandırıcı bir etki doğuracaktır (Hirschman 1958: 192, 193).

B. Bölgesel Dengesizliğin Gidericisi Olarak Piyasa Ekonomisi

Neo-klâsik denge modelinden yola çıkan iktisatçılar, piyasa ekonomisinin önünde her hangi bir engel olmaması koşuluyla, entegre olmuş ulusal bir ekonomide zaman içerisinde bölgesel gelirlerde birbirine yaklaşıma (yakınsama) yol açacak baskılar bulunduğunu iddia etmektedir. Günümüzde yakınsama modellerinin temel aldığı bu görüşe göre bölgesel eşitsizliklerin sürekli olması beklenemez; çünkü bu tür eşitsizlikler bölgesel bağlamda yakınsamaya güçlü bir eğilim gösteren fiyat, ücret, sermaye ve iş gücündeki hareketler ile kendi kendini giderici özelliğe sahiptir. Bu temel düşünceler sistematik bir biçimde ilk olarak ABD'indeki bölgesel kalkınmayı inceleyen Borts ve Stein (1964) ile ABD dahil bir çok GÜ ve GOÜ'deki bölgesel kalkınmayı inceleyen Williamson (1965) tarafından ifade edilmişlerdir. Bu yaklaşıma dayanan modellerde, fiyatlar ve ücretlerin esnekliği, emek ve sermayenin hareketliliği ve sermaye piyasalarının varlığı bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi için iyi bir reçete olduğu vurgulanmakta ve piyasa güçlerinin doğal sonuçlarını düzeltmek için müdahalede bulunulmaması savunulmaktadır; çünkü neo-klâsik yaklaşıma göre, piyasa mekanizması

kaynakların bölgesel tahsisini en etkin bir biçimde sağlamakta ve her türlü müdahale bu etkinliği bozmaktadır; öyle ki bu iktisatçılar tarafından kentleşmenin kontrol altında tutulmaya ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılmaya çalışılması, iktisadî büyümeyi engelleyebilecek bir müdahale olarak da görülebilmektedir (Alonso 1968: 1, 2).

Sermaye, iş gücü ve teknoloji üçlüsüne dayanan neo-klâsik büyüme teorisinde, bölgesel büyüme farklılıklarının temelde üç nedeni bulunmaktadır (Amstrong ve Taylor 1993: 64). Bunlar (1)Teknoloji sürecinin, (2) sermaye stokundaki büyümenin, (3) iş gücündeki artışların bölgeler arasında farklılık göstermesidir. Teknolojinin bölgeler arasında benzer varsayıldığı, ölçüğe göre sabit getiri koşullarında, homojen olan sermaye ve iş gücü kendilerine en yüksek getiriyi sağlayan bölgelere göç edecektir. Üreticiler fabrikaları için en kazançlı alanları ararken tam istihdamın söz konusu olduğu bölgelerde işçiler de ücretlerin yüksek olduğu yerlere doğru çekilecektir; böylelikle bölgesel eşitsizlikler yalnız tasarruflar ve nüfustaki artış; yani emek ve sermayenin içsel büyüme oranlarındaki farklılıklardan değil ayrıca kısa dönemde bölgeler arası faktör göçünden dolayı da ortaya çıkabilmektedir. Ancak kısa dönemde görülen bu gelişmeler uzun dönemde faktör fiyatları; dolayısıyla gelirlerin bölgeler arasında eşitlenmesiyle son bulacaktır (Borts ve Stein 1964); yani bölgeler arasında görülen büyüme farklılıkları, kaynakların bölgeler arası tahsisi süreciyle gittikçe azalacak ve belirli bir uzun dönem değerine ulaşacaktır (Chisholm 1990: 60).

Neo-klâsik iktisatçılar genel olarak bölgesel politikaların uzun dönemde gereksiz ve etkinsiz olduklarını varsaymaktadır; çünkü “*Bölgeler arası farklılıkların giderilmesi verimli kaynakların tahsisi için doğru sinyaller veren rekabetçi bir piyasa gerektirir. Bölgesel teşvik ve sübvansiyonlar, genç endüstrileri koruyucu önlemler ve ticaret üzerindeki engeller bölgesel gelir ve verimlilikteki farklılıkların devam etmesine neden olabilir*” (Shankar ve Shah 2003: 1424); oysa “*Serbest ticaret ve rekabet bölgesel düzeyde verimlilik ve kişi başına gelirlerin yakınsamasına neden olacaktır*” (Boldrin ve Canova 2001: 213). Örneğin, Sala-i-Martin ABD üzerine yaptığı çalışmada çeşitli biçimlerde uygulanan bölgesel politikaların bütün olarak bölgesel yakınsama üzerinde çok az etkisi olduğunu ifade etmiştir (Sala-i-Martin 1996: 1342). Sala-i-Martin’e göre ABD ve AB gibi gelişmiş ülkelerde kamu transferleri bölgeler arası kişi başına gelir eşitsizliğini azaltmaya yardımcı oluyor gibi görünmektedir; ancak uzun dönemde bölgeler arası transfer harcamaları bölgesel eşitsizliğin azalmasında önemli bir rol oynamamaktadır. Benzer olarak Boldrin ve Canova (2001: 211). AB üzerine yaptıkları çalışmada piyasa yönelimli politikaların gerek büyüme gerekse kişi başına yakınsamanın hızlandırılması için en iyi yol olduğunu ifade etmişlerdir.

III. PİYASA EKONOMİSİ VE BÖLGESEL DENGESİZLİK: ÜLKE DENEYİMLERİ

1990’lı yıllarda bir çok GOÜ’de ekonomik alanda liberal politikalar uygulanmaya başlamasıyla bölgesel eşitsizliklerin hissedilir bir biçimde artması iktisatçıları yeniden bu konu üzerinde tartışmaya itmiştir. Tartışılan konu GOÜ’lerdeki bölgesel eşitsizliklerin hükümetlerce uygulanan liberal politikalar nedeniyle artıp artmadığıdır. Araştırmalar, Geçiş Ekonomilerinin yanı sıra Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan üzerinde yoğunlaşmaktadır; çünkü söz konusu ülkeler merkezî plânlı ekonomiden serbest pazar ekonomisine geçiş süreci içerisinde bulduklarından, serbestçe işleyen bir piyasa mekanizmasının bölgesel etkilerini tespit etmek kolaylaşmaktadır. Ayrıca Arjantin, Brezilya ve Şili gibi Güney Amerika ülkelerinin yanı sıra Vietnam, Endonezya ve Pakistan gibi bir çok GOÜ’de bölgesel eşitsizlik ve uygulanan IMF destekli liberal

politikalar arasında ilişkiler kurulmaktadır. Bütün ülkelere yer verme olanağı olmadığından burada Geçiş Ekonomileri, Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan araştırması konusu edilmiştir.

A. Geçiş Ekonomileri

Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından siyasal bağımsızlıklarını kazanan bir çok ülke, merkezi plânlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşüm süreci söz konusu ülkelerde Sovyetler Birliği döneminden devir alınan mevcut sorunların daha da derinleşmesine neden olmuştur (Milanovic, 1998). Geçiş Ekonomileri olarak adlandırılan bu ülkelerde, piyasa ekonomisinin uygulanması sonucunda bölgesel eşitsizliklerde de hissedilir bir artış görülmeye başlanmıştır (Bachtler ve Downes, 1999: 793). Sovyetler Birliği döneminde, kişiler ve bölgeler arasında eşitliği sağlamaya yönelik çeşitli uygulamalar bulunmasına rağmen bölgesel eşitsizlik de bilinen bir olguydu. (Ozornoy 1991: 382). Piyasa ekonomisine dönüşümle birlikte söz konusu eşitsizliklerin daha da artması, bu ülkelerde de liberal politikalarla bölgesel eşitsizlikler arasında bir ilişki olup olmadığını gündeme getirmiştir (Dunford ve Smith 2000: 181). Örneğin, Slovak Cumhuriyetinde görülen bölgesel eşitsizliklerin bir çok nedenin yanı sıra ülkede yaşanan dönüşüm sürecinin bir sonucu olduğu ifade edilmiştir (Bucek 1999: 361, 362). Benzer olarak Rusya Federasyonu'nda ise dönüşüm sürecinin bölgesel eşitsizlikleri artırdığına dikkat çekilmiştir (Dabla-Norris ve Weber 2001: 6).

Merkezî ve Doğu Avrupa Ülkeleri

Merkezî ve Doğu Avrupa Ülkelerinde dönüşüm sürecinin başlamasıyla birlikte bölgesel eşitsizliklerde belirgin bir artış ortaya çıkmıştır (Dunford ve Smith 2000: 169). Sovyetler Birliği döneminden bu yana dönüşüm ekonomilerinde başkentler veya belirli büyük alanlar ekonomik anlamda başı çekmektedir. Örneğin, Polonya, Slovenya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya ve Lâtinya gibi ülkelerde, başkentlere rakip olabilecek başka bir ekonomik alan veya çekim merkezi bulunmamaktadır. Bir başken olarak Prag (Çek Cumhuriyeti), toplam üretimi ulusal ortalamanın üzerinde olan tek bölgedir. Dönüşüm sürecinde diğer bölgeler ulusal ortalamanın altında kalırken gelişmiş merkez olan Prag ile ülkenin diğer bölgeleri arasındaki eşitsizlikler de giderek artmaktadır. Benzer şekilde, toplam kent nüfusunun % 40'nın yaşadığı Budapeşte (Macaristan) tek başına hizmetler sektörünün % 35'ini ve yabancı yatırımların yaklaşık üçte ikisini barındırmaktadır. Son olarak Talin'de (Estonya) kayıtlı yerli firmaların % 40'ı ve doğrudan yabancı yatırımların % 87'si bulunmaktadır (Bachtler ve Downes 1999: 794). Dönüşüm sürecinin hızla yaşandığı ve özelleştirme gibi piyasa ekonomisine yönelik uygulamaların başarılı bulunduğu bu ülkelerde, "kapitalist kalkınma stratejileri ve ekonomik liberalizasyonun, bu ülkelerdeki geri kalmış bölgelerin daha da geri kalmasına neden olduğu" ileri sürülmektedir (Dunford ve Smith 2000: 181). Sovyetler Birliği döneminde oluşturulan ekonomik ortamda bile az gelişmiş olarak kalan bu tür bölgeler dönüşüm sürecinde ekonomik faaliyetlerin başkentler gibi belirli merkezlerde birikmesinden de olumsuz yönde etkilenmiştir. Ulusal düzeydeki makro sorunlarla boğuşan hükümetlerin bölgesel düzeydeki sorunlara kaynak ayıramaması eşitsizliğin daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Ancak son yıllarda bu ülkelerde artan eşitsizliklere karşı Avrupa Birliğinin desteklediği bölgesel politikalar görülmektedir. (Fatayev, 2000: 74, 75).

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri

1918 yılında Orta Asya’da kurulmuş olan Türkistan Otonom Bölgesi 1924 ve 1936 yılları arasında Stalin tarafından küçük bölgelere ayrılmasıyla bugünkü Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan Cumhuriyetleri ortaya çıkmıştır. Rus bilim adamları tarafından çeşitli kaynaklara göre belirlenen ve bugün bile tartışma konusu oluşturan sınırlar etnik ve alt-kimlik olarak da oldukça karmaşık bir yapı arz etmektedir. Bu ülkelere Ruslara ek olarak yine Stalin tarafından Tatarlar, Koreliler ve Almanların yerleştirilmeleri etnik bir çeşitlilik sağlamıştır. Bölgeye farklı ırkların yerleştirilmesi 1950’li yıllarda Kruşçev’in “Bakir Topraklar” projesiyle devam etmiş ve benzeri yerleşim politikaları Sovyetler Birliğinin dağılmasına kadar devam etmiştir. Sovyetler Birliği dağılmadan önce bölgenin etnik yapısı Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Etnik Dağılım 1989.

	Kazakistan	Kırgızistan	Tacikistan	Türkmenistan	Özbekistan
Kazak	6,535	37	11	88	808
Kırgız	14	2,230	64	1	175
Tacik	25	34	3,172	3	934
Türkmen	4	1	20	2,357	122
Özbek	332	550	1,198	317	14,142
Rus	6,228	917	388	334	1,653
Ukraynalı	896	108	41	36	153
Beyaz Rus	183	9	7	9	29
Alman	958	101	33	4	40
Koreli	103	18	13	-	183
Tatar	328	70	72	39	657
Uygur	185	37	-	-	36
Karakalpak	-	-	-	-	412
TOPLAM	16,563	4,290	5.109	3,534	19,905

Kaynak: Richard Pomfret (1995): *The Economies of Central Asia*. Princeton University Press, Princeton NJ. s.5.

Her alanda çeşitli müdahalelere maruz kalan bu ülkeler Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanmış ve hızla serbest pazar ekonomisine geçiş sürecine girmişlerdir; ancak bu geçiş sürecinde, bir çok eşitsizliğin yanı sıra bölgesel düzeyde gelir eşitsizliğinin de arttığı gözlenmiştir. Vilâyet veya bölge olarak tanımlanabilecek oblastların ülke gelirinden aldıkları paylardaki orantısızlıkların artması, etnik olarak çeşitlilik sergileyen bu ülkelerde bir çok sosyo-ekonomik soruna kaynak olabilmektedir; çünkü Sovyetler Birliği döneminde oluşturulan vilâyet (oblast) sistemi, başkentler dışında genellikle alt kimlik olarak tanımlanabilecek belirli bir aşiretin yaşadığı alanı kapsamaktadır. Örneğin, Türkmenistan, Akal Teke, Yumot, Salar, Ersari ve Kerkî gibi aşiretlerden oluşmakta ve bu aşiretlerin yaşadığı bölgeler her biri bir oblastı oluşturmaktadır (Anderson ve Pomfret, 2002: 7). Bu bölgeler arasındaki gelir dağılımının bozulması kuşkusuz gelecekte ülkenin sosyal ve siyasî sorunlar yaşamasına neden olabilecektir.

Diğer yandan piyasa ekonomisine geçiş sürecinin hızı bölgesel eşitsizliği farklı biçimlerde etkileyebilmektedir. Örneğin, Kırgızistan'da piyasa ekonomisine geçmeden önce de bölgesel eşitsizlikler bulunmasına rağmen dönüşüm sonucu mevcut eşitsizlikler büyük oranda bir artış göstermiştir. Tablo 2'de 1996-1999 yılları arasında Kırgızistan'daki bölgelerin reel değerlerle kişi başına gelirleri verilmiştir.

Tablo 2. Kırgızistan'da Kişi Başına Gelirler, (Satın Alma Gücü Paritesi, US Dollars)

BÖLGE				
Kuzey	1996	1997	1998	1999
Bişkek	3,663	3,762	4,231	4,340
Chui	3,651	3,927	3,617	3,776
Merkez (Dağlık Bölge)				
Issık Göl	1,577	2,734	3,372	3,517
Narin	1,890	2,200	2,131	2,218
Talas	1,766	1,794	1,656	1,718
Güney				
Celâlabad	1,470	1,424	1,380	1,421
Oş	1,117	1,088	997	1,024
Batken	-	-	1,010	1,039

Kaynak: National Human Development Report 2000 Kyrgyzstan, s. 64-5.

Tablo 2'de görüleceği üzere 1996 ve 1999 yılları arasında Bişkek ve Issık Göl bölgeleri kişi başına gelirlerini artırırken Talas ve Celâlabad bölgeleri kişi başına gelirlerinde önemli bir değişiklik göstermemektedir. Aynı şekilde Oş Bölgesi gibi bazı bölgeler de kişi başına gelir bağlamında yoksullaşma eğilimi göstermektedir. Genel olarak değerlendirme bir yapıldığında diğer Orta Asya Cumhuriyetlerinde olduğu gibi Kırgızistan'da da özellikle başkent olan bazı bölgeler dönüşüm sürecinden faydalanırken diğer bölgeler bu süreçten eşit düzeyde faydalanamamakta ve hatta dönüşüm sürecini bir yoksullaşma süreci olarak da yaşamaktadır. Ancak dönüşüm sürecini diğer ülkelere göre daha yavaş bir biçimde gerçekleştiren Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan gibi ülkelerde bölgesel eşitsizliğin daha az olduğuna dikkat çekilmiştir (Anderson ve Pomfret, 2002: 20). Bu durum daha önce değinilen teorik öngörülerini destekler bir durum arz etmektedir.

Orta Asya Cumhuriyetlerinde dikkati çeken bir durum da piyasa ekonomisine geçilmesine rağmen uluslar arası göç büyük miktarlara ulaşırken ülke içinde bölgesel göçün olmayışı veya çok az oluşudur (Anderson ve Pomfret, 2002: 20, 30). Tablo 3'te görüleceği üzere bu ülkelerden Rusya Federasyonuna yönelik önemli bir oranda göç yaşanmaktadır.

Tablo 3. Orta Asya Ülkelerinden Rusya Federasyonuna Göç 1990-1994 (Bin Kişi).

ÜLKELER	1990	1991	1992	1993	1994
Kazakistan	36	26	82	104	234
Kırgızistan	16	16	41	66	43
Tacikistan	32	14	47	41	26
Türkmenistan	4	5	11	7	13
Özbekistan	40	28	65	51	94
TOPLAM	129	88	247	269	410

Kaynak: (Olcott, 1996: 542).

Tablo 3'te görüleceği üzere 1990'lı yıllarda Rusya Federasyonuna yönelik önemli bir göç süreci başlamıştır. Bu süreç günümüzde de aynı hızda devam etmektedir; ancak ülkeler arasında göç yaşanırken ülke içi göç oranlarının düşük olması bölgesel eşitsizlik açısından önemlidir; çünkü ülke içi göç bölgeler arasında meydana gelen ücret farklılıkları diğer bir deyişle gelir farklılığını giderici bir özellik göstermektedir. Göçün olmayışı bu eşitsizliğin devamına ve hatta artmasına neden olabilecektir. Dönüşüm sürecinde özellikle başkentlerde biriken eğitilmiş iş gücünde ücretlerin artması kentlere göçü özendirir. Gerekirken mevcut aşiret yapıları ve kültürel özellikler kırsal alanlardaki düşük ücretlerin devamına neden olabilmektedir. Bu bağlamda Orta Asya Cumhuriyetlerinde ücret farklılıklarının diğer bir deyişle bölgesel gelir eşitsizliklerinin kısa dönemde bir azalma eğilimi göstermeyeceği söylenebilir.

B. Çin Halk Cumhuriyeti

Çin Halk Cumhuriyeti, Doğu (Kıyı), Orta (Merkez) ve Batı Çin şeklinde üç alana bölünmektedir. Geçmişten günümüze kadar gelişmiş kıyı kesimine karşı olarak, iç bölgeleri oluşturan Orta ve Batı Çin nispeten daha az gelişmiştir. 1950'li yıllarda Çin Halk Cumhuriyeti'nin temel hedefi iktisadî kalkınma olmasına rağmen gelir dağılımındaki eşitlik ideolojik nedenlerle ön plânda tutulmuştur. Ülkenin kurucusu Mao tarafından desteklenen gerek bireysel gerekse bölgesel alanda gelir eşitliği sağlamaya yönelik politikalar 1978 yılına kadar uygulanmaya çalışılmıştır; ancak sosyal çatışmalar ve yanlış uygulamalar gibi nedenlerle fazla bir başarı gösterilememiştir. 1978 yılında başlayan ve 1984 yılında hızlandırılan ekonomik reformlar sonrası ülkenin büyümesinde görülen hızlanmaya karşılık ülkedeki bölgeler arasında eşitsizliğin de arttığı gözlenmiştir.

Bir çok nedenin yanı sıra ekonomik reformlar biçiminde ülkede uygulanmaya başlayan liberal politikaların bu eşitsizlik artışında bir rolü olup olmadığı bir çok çalışmaya konu olmuştur; özellikle 1990'lı yıllarda bölgesel iktisat literatürüne bu ülkedeki bölgesel eşitsizlikleri konu alan yüzlerce makale eklenmiştir; ancak iktisatçılar arasında Çin Halk Cumhuriyeti'nde uygulanan ekonomik reformlar ve bu ülkedeki bölgesel eşitsizlikler arasındaki ilişkiler konusunda fikir birliği bulunmamaktadır. Örneğin, Chen ve Fleisher'e (1996: 153) göre Çin Halk Cumhuriyeti'nde ekonomik reformlarla birlikte piyasa güçlerinin serbest bırakılması, bölgeler arası eşitsizliği azaltırken diğer iktisatçılara göre ekonomik reformlar bölgesel eşitsizliği artırmıştır (Zhang, 2001: 256).

(1) Plânlı Dönem (1953-1978): Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1 Ekim 1949 yılında kurulmasından önce de bu ülkede büyük oranda bölgesel eşitsizlikler bulunmaktaydı.

(Wei, 1998: 498). Bu eşitsizlikle mücadele amacıyla Mao, Sovyet Sanayileşme Stratejisinin (ortak mülkiyet ve devlet sahipliği gibi Marksist prensipler ve kaynakların tahsisinde merkezi plânlama ve ağır sanayinin desteklenmesi gibi Stalinist uygulamalar) iki temel ilkesine, bir de bölgesel kendine yeterlilik ilkesini eklemiştir. Bu yeni ilke çerçevesinde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1953-1957) çerçevesinde kamu yatırımlarının % 56'sı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1958-1962) çerçevesinde % 59'u ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1966-1970) çerçevesinde % 71'i görece geri kalmış iç bölgelere yapılmıştır. İktisadî etkinlik ilkesinden uzak olsa da bu yatırım politikası bölgesel eşitsizliğin nispeten azalması ile sonuçlanmıştır; ancak hükümet 1972 ve 1978 yılları arasında az gelişmiş bölge taraftarı yatırımları azaltmaya ve kapitalist ülkeler ile ticarî ilişkileri geliştirmeye başlamıştır. 1976 yılında Mao'nun ölümünden sonra ise 2 yıllık bir ara dönemin ardından, ülkede piyasa ekonomisine yönelik reformlar uygulanmaya başlanmıştır (Demurger 2002: 12).

(2) 1978 Sonrası Piyasa Ekonomisine Yönelik Politikalar: Çin Halk Cumhuriyetinde uygulanan ekonomik reformların ana temaları malî federalizm, serbest pazar ekonomisi, küreselleşme ve karşılaştırmalı üstünlüklerden oluşmaktadır (Wei, 1998: 515) 1980'lerde "devlet piyasaları düzenler, piyasalar ise girişimcilere yön verir." şeklinde özetlenen Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik politikalarında, devlet ekonomik kaynakları doğrudan plânlama ve yönlendirmekten çok, piyasaları düzenleyen politikaları uygulamaya koymuştur. Genel olarak 1978 yılından sonra yapılan reformların beş önemli unsuru bulunmaktadır (Jian, 1996: 11). Tarımsal üretimde komünal sistemden hanehalkı sorumluluğuna doğru dönüşüm; köy ve kasabaların merkezi plânlama dışında kendi sanayi işletmelerini oluşturabilme özgürlüğü; özellikle Kıyı bölgesinin 1980'li yıllarda uluslar arası ticarete ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına açılması; büyük miktarlarda iş gücünün kırsal kesimden kentlere ve Kıyı Bölgesine göçü; girdi-çıkıtı ve fiyatlar üzerindeki devlet kontrolünün büyük oranda azaltılması ve kamu iktisadî sektörünün toplam üretimden aldığı payın düşürülmesi.

Uygulanmaya başlayan reformlarla birlikte yabancı sermaye ise altyapı ve ulaşım olanaklarının daha iyi durumda bulunduğu kıyı bölgelerine yerleşmiştir. 1992 yılından sonra bölgesel eşitsizlikler, dışa açılma politikası çerçevesinde yabancı yatırım ve ticaretle birlikte büyük bir artış göstermiştir. 1992 yılından itibaren dağlık bölgelerden kıyı bölgelerine yüksek ücretler ve iş fırsatları nedeniyle iş gücü göçü yaşanmış (yaklaşık 60 milyon iş gücü) ve yabancı yatırımlar düşük ulaşım maliyetleri nedeniyle yine bu bölgelere yoğunlaşmıştır. Bu süreç yurtdışından olduğu kadar yurt içinde de sermayenin kıyı bölgelerine akmasına neden olmuştur. Böylelikle sürekli gelen sermaye kıyı bölgelerinin büyümelerini sürdürdürebilmelerini; yani ilk kalkış (take-off) aşamasını geçebilmelerini sağlamıştır. Bu arada iç bölgeler (özellikle Batı Çin) bu gelişmelerin arkasında kalmış ve süreç bölgeler arasında bir iraksamayı da beraberinde getirmiştir. Bu durum Mao sonrası karşılaştırmalı üstünlükleri dikkate alarak uygulanan dengesiz büyüme modelinin beklenen bir sonucu olmuştur (Fan, 1997: 624).

Kıyı bölgesinde görülen kalkınmanın zamanla iç bölgeleri etkileyeceği düşüncesiyle kıyı bölgeleri lehine kararlar alınmış; ancak bu etkilerin bölgesel eşitsizliği azaltmadığı bir çok uygulamalı çalışmada gösterilmiştir (Renard 2002: 342). Bu nedenle 1996-2000 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Plânında bölgesel eşitsizliklere dikkat çekilerek bu eşitsizliğin giderilebilmesi için Kıyı Bölgesi lehindeki politikaların azaltılması ve iç kesimlerin kalkınması için daha fazla kaynak ayrılması gibi çeşitli önerilerde bulunulmuştur (Wei, 1998: 502). Sonuç olarak Çin Halk Cumhuriyetinde liberal uygulamaların gündeme geldiği 1984 yılı sonrasında eşitsizliklerin hemen hemen her düzeyde arttığına dikkat çeken Atinc (1997: 2.) piyasa mekanizmasının verimliliği

artırdığına, buna karşılık eşitsizlikleri de derinleştirdiğine dikkat çekmiştir. Yine Atinc'e göre (1997: 21). "Çin Halk Cumhuriyeti, merkezî plânlı ve kapalı bir tarım ekonomisinden doğal ve coğrafi avantajları ön plâna çıkaran piyasaya yönelik sanayi ekonomisine geçiş yapmıştır. Bu ise limanlar, dünya pazarına yakınlık ve iyi bir altyapısı bulunan kıyı bölgelerinin büyümesini hızlandırmıştır."

C. Hindistan

Hindistan'da diğer GOÜ'lerde olduğu gibi bölgesel eşitsizlik son yıllarda turmanışa geçmiştir. Gelişmiş, sosyal açıdan istikrarlı ve hızla modernleşen Güney ve Batı Bölgelerinin aksine yoksul, politik açıdan sorunlu Kuzey ve Doğu Bölgeleri ile Hindistan bir çok GOÜ'de görüldüğü gibi iki ayrı ülke görünümü arz etmektedir (Triverdi, 2002: 2). IMF'le yapılan anlaşmalar gereği 1990'lı yıllarda hayata geçirilen "istikrar programı", ulusal paranın devalüasyonu, serbest kur rejimi, sosyal harcamalar gibi kamu harcamalarında kesinti, fiyat kontrolleri ve sübvansiyonların kaldırılması gibi serbest piyasa kurallarının işlenmesine yönelik uygulamalar içermektedir. Dünya Bankası ve IMF'in önerileri çerçevesindeki yapısal reformlar, dış ticaret engellerinin azaltılması ve ihracatın özendirilmesi, sağlık, eğitim ve finans sektörünün özelleştirilmesi, vergilerin azaltılması, ekonomide devlet kontrolünün azaltılması, yabancı yatırımların özendirilmesi gibi uygulamaları içermektedir (Misra, 2000: 6). Uygulamalar sonucunda görülen iktisadî durgunluğun yanı sıra kırsal kalkınma için harcanan merkezî hükümet harcamalarında azalma, altyapı ve enerji sektöründe kamu yatırımlarında düşüş, transfer harcamalarında azalış ve finansal liberalizasyon sonucu KOBİ'lerin kredi olanaklarını azalması gibi sonuçlar görülmüştür. Söz konusu dönemde görülen bu gelişmelerle birlikte bölgesel eşitsizliklerde hissedilir bir artış görülmüştür (Misra, 2000: 18).

(1) Plânlı Dönem (1950-1990): 1946 yılında bağımsızlığını kazanan Hindistan, ekonomik alanda plânlı kalkınmayı tercih etmiştir. 1950-1990 yıllarını kapsayan ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik plânlı dönemde devlet, demokratik bir yapı içerisinde yeniden dağıtım mekanizmasını işletmeye çalışmıştır (Meher 2000: 58). Bu amaçla 1970'lerin başlarında yoksullukla mücadele programları geliştirilmiş ve kalkınmanın nimetlerinden herkesin faydalanabilmesi hedeflenmiştir; ancak bütün çabalara rağmen bu kırk yıllık dönemde bölgesel eşitsizliklerdeki artış devam etmiştir. 1980'lerin sonunda ülkenin % 40'ı yoksulluk sınırının altında yaşamayı, düşük düzeyde kalkınma hızı, yüksek işsizlik oranları ve düşük ihracat düzeyine bağlı olarak ödemeler bilançosu açıkları gibi önemli ekonomik sorunlar bulunmaktaydı. Plânlı dönemde kamunun bütün düzenleyici çabalarına rağmen West Bengal, Tamil Nadu, Gujarat gibi gelişmiş bölgeler üretimde yüksek paylar almıştır. Kısaca plânlı dönemde kamu müdahalesi insanlar ve bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik eşitsizliği azaltmada başarısız olmuştur (Meher 2000: 29).

(2) 1990 sonrası IMF Programları ve Yapısal Dönüşüm: 1990'lı yıllarda yeterli kalkınma hızının yakalanması için bazı anahtar sektörlerin seçimi ve bunların desteklenmesinin arkasında, kalkınmanın geri kalmış bölgelere de yansıtacağı düşüncesi vardı; ancak aradan geçen zaman içerisinde bu beklenti gerçekleşmemiştir (Misra 2000: 2); öyle ki liberal politikaların uygulanmasından beklenen faydalar, bölgesel eşitsizliği azaltmadığı gibi, bu politikaların faydaları daha önceden gelişmiş olan Gujarat, Haryana, Maharastra ve Tamil Nadu gibi birkaç bölgede yoğunlaşmıştır (Meher, 2000: 58); yani Hindistan ekonomisi, sömürge döneminde olduğu gibi, bazı kıyı kentleri ve bu kentlerin hinterlandında yoğunlaşma eğilimi göstermektedir (Kant 1999: 95). Benzer olarak liberalizasyon çerçevesinde kamu sübvansiyonlarından ve

korumasından mahrum kalan az gelişmiş bölgelerdeki KOBİ'lerin bir çoğu piyasadan çekilme zorunda kalmış, reel gelirlere % 60 civarında bir azalmanın yanı sıra bir çok az gelişmiş bölgede işsizlik oranları yükselmiştir (Meher, 2000: 54, 55). Kısaca ekonominin küreselleşmesi ve yapısal dönüşüm politikaları hem sosyal alanda hem de bölgesel anlamdaki eşitsizlikleri giderememiş, aksine mevcut durumu daha da kötüleştirmiştir. Bu bağlamda liberal politikalar bir bütün olarak ülkede artan eşitsizlikten sorumlu tutulmaktadır (Jha, 2000: 39).

IV. SONUÇ VE ÖNERİLER

Piyasa ekonomisine geçişin bölgesel dengesizlikler üzerinde ne gibi bir etkide bulunabileceği iktisatçıların bakış açısına göre değişmektedir. Neo-klâsik iktisatçılara göre liberal bir ortamda piyasa mekanizması bölgesel eşitsizlikleri ortadan kaldıracı bir biçimde işlemektedir. Bölgesel eşitsizlik kısa dönemde görülebilmesine rağmen uzun dönemde üretim faktörlerinin, üretici ve tüketicilerin tepkileri bu eşitsizliği ortadan kaldıracaktır. Bu bağlamda bölgesel eşitsizliğin giderilmesine yönelik kamu müdahaleleri gereksiz ve etkinsizdir. Diğer yandan Perroux'un "büyüme kutbu" modelinden yola çıkan ve Hirschman'ın "dengesiz kalkınma" yaklaşımından beslenen Myrdal çizgisindeki iktisatçılar, devlet müdahalesi yokluğundan piyasa güçlerinin serbest bırakılmasının bölgesel eşitsizlikleri artıracığını iddia etmektedir; yani gelişmiş bölgelerde görülen kalkınma süreci, kamu müdahalesi olmadığı takdirde kümülâtif bir biçimde az gelişmiş bölgelerin aleyhine işleyecektir. Bu süreç iş gücü göçünün seçici olması, sermayenin gelişmiş bölgelere akması, mal ve hizmet ticaretinin rekabeti artırması ve kamunun zorunlu olarak gelişmiş bölgelere yatırım yapması ile desteklenecektir.

Teorik tartışmalarda olduğu gibi ülke deneyimlerinin değerlendirilmesinde de tartışmalar sürmektedir; ancak genel olarak bazı sonuçlar kabul görmüştür. Örneğin, Çin Halk Cumhuriyeti'nde serbest pazar ekonomisine yönelik reformların hızlandığı yıllarda kıyı ile iç kesimler arasındaki eşitsizlik oldukça yüksek düzeylere ulaştığı kabul edilmektedir. Benzer şekilde, Hindistan'daki deneyimler bu ülkede uygulanan liberal politikalarla bölgesel eşitsizlikte görülen artışın ilişkili olduğu yönündedir. Hızla liberalleşen Geçiş Ekonomilerinde ise dönüşüm sırasında bireyler arasındaki gelir eşitsizliği kadar, bölgeler arasındaki eşitsizliğin de arttığı gözlenmiştir. Liberal politikalar uygulayan diğer ülkelerde de benzer ilişkilere dikkat çeken çalışmalar bulunmaktadır; ancak her ülkenin farklı sosyo-ekonomik koşullara sahip oluşu, her ülke de tek tip uygulama bulunmayışı ve her ülkenin kendine özgü coğrafi yapısı, elde edilen sonuçlardan genel bir yargıya ulaşmayı güçleştirmektedir.

1980 ve 1990'lı yıllarda öne çıkan küreselleşme piyasa mekanizması üzerinde baskılar yapan ve mal ve faktör piyasalarındaki fiyat sinyallerini bozan çeşitli hükümet müdahalelerinin ortadan kaldırılmasını içermektedir. İş gücü, ticaret ve finans piyasalarındaki kısıtlamaların kaldırılması ile piyasalara etkin bir biçimde hareket serbestisi sağlanması, etkinliği artırarak büyümeye neden olacak, bu da bütün ekonomide bir iyileşmeye yol açacaktır. Ancak ulusal düzeyde neo-liberal kararlar alan hükümetler, bu kararların bölgesel düzeydeki olumlu veya olumsuz etkilerini dikkate almak durumundadırlar; çünkü dikkate alınmayan bölgesel eşitsizlikler zamanla kronikleşerek, ulusal kalkınma sürecini yavaşlatabilecek sorunlara neden olabilecektir. Bir başka açıdan değerlendirildiğinde, sorun eşitlik ve etkinlik problemi gibi görülebilir. Plânlı ekonomiler piyasa ekonomilerinden daha eşitlikçi olabilir; bu nedenle toplumlar daha adil bir gelir dağılımı sağlayan ancak etkin olmayan bir çok eski uygulamanın devamını isteyebilirler; bu nedenle politikacılar eşitsizlik yaratabilecek pazar ekonomisi

uygulamaları ile iktisadî açıdan etkin olmayan ancak daha adil gelir dağılımı sağlayan uygulamalar arasında seçim yapma güçlüğü içinde kalabilir. Daha genel bir deyişle önümüzdeki yıllarda Geçiş Ekonomilerinde gündemde olabilecek sorun, pazar ekonomisi uygulamalarının gelir dağılımını bozucu etkilerini en az etkisizlikle giderebilecek mekanizmalar geliştirmek olacaktır.

KAYNAKLAR

- ALONSO, W. (1968), "Urban and Regional Imbalances in Economic Development", *Economic Development and Cultural Change*, 17, s.1-14.
- AMSTRONG, H. ve J. TAYLOR (1993), *Regional Economics and Policy*, Harvester-Wheatsheaf, New York.
- ANDERSON, K. ve R. POMFRET (2002), "Spatial Inequality and Development in Central Asia", Cornell-LSE-UNUWIDER Universities Conference on Spatial Inequality and Development, June 28-30, 2002, London.
- ATINC, T. M. (1997), "Sharing Rising Incomes : Disparities in China", *China 2020: Sharing Rising Incomes* içinde, World Bank Publication Report No: 17088, 1997/09/30.
- BACHTLER, J. ve R. DOWNES (1999), "Regional Policy in the Transition Countries: A Comparative Assessment", *European Planning Studies*, 7(6), s.793-809.
- BERGSTRÖM, F. (1998), "Regional Policy and Convergence of Real Per Capita Income Among Sweden Counties", SSE/EFI Working Papers Series in Economics and Finance No: 284.
- BOLDRIN, M. ve F. CANOVA (2001), "Inequality and Convergence in Europe's Regions: Reconsidering European Regional Policies", *Economic Policy*, 16(32), s.205-254.
- BORTS, G. H. ve J. L. STEİN (1964), *Economic Growth in A Free Market*, Columbia University Press, New York.
- BUCEK, M. (1999), "Regional Disparities in Transition in the Slovak Republic", *European Urban and Regional Studies*, 6(4), s.360-364.
- CHAKRAVORTY, S. (2000), "How Does Structural Reform Affect Regional Development? Resolving Contradictory Theory with Evidence from India", *Economic Geography*, 76(4), s.367-394.
- CHEN, J. ve B. M. FLEISHER (1996), "Regional Income Inequality and Economic Growth in China", *Journal of Comparative Economics*, 22, s.141-164.
- CHISHOLM, M. (1990), *Regions in Recession and Resurgence*, Unwin-Hyman, New York.
- COLOUMBE, S. (1997), "Regional Disparities in Canada: Characterization, Trends, and Lessons for Economic Policy", Industry Canada, Working Paper Number 18, November 1997.
- DABLA-NORRÍS, E. ve S. WEBER (2001), "Regional Disparities and Transfer Policies in Russia : Theory and Evidence", IMF Working Papers, WP/01/199.

- DAS, B. B. (2000), "Economic Liberalisation and Inter-Regional Disparities in India", *Economic Liberalisation and Regional Disparities In India* içinde (Editörler B. Misra ve R. Meher), A.P.H. Publication Company, New Delhi.
- DEMURGER, S. v.d. (2002), "Geography, Economy Policy, and Regional Development in China", NBER Working Papers No: 8897.
- DUNFORD, M ve A. SMITH (2000), "Catching Up or Falling Behind? Economic Performance and Regional Trajectories in the 'New Europe'", *Economic Geography*, 76(2), s.169-196.
- FAN, C. C. (1997), "Uneven Development and Beyond: Regional Development Theory in Post-Mao China", *International Journal of Urban and Regional Research*, 21(4), s.620-39.
- FATAYEV, V.S. (2000), "Regional Aspects of A Market Economy and Democratization in Belarus", *European Urban and Regional Studies*, 7(1), s.68-84.
- HIRSCHMAN, A. O. (1958), *The Strategy of Economic Development*, Yale University Press, New Heaven.
- JHA, R. (2000), "Reducing Poverty and Inequality in India: Has Liberalization Helped?", World Institute for Development Economics Research, Working Papers,
- JIAN, T., J. v.d. (1996), "Trends in Regional Inequality in China", *China Economic Review*, 7(1), s.1-21.
- KALDOR, N. (1970), "The Case of Regional Policies", *Scottish Journal of Political Economy*, s.337-348.
- KANT, S. (1999), "Spatial Implications of India's New Economic Policy", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 90(1), s.80-96.
- KRUGMAN, P. (1991), "Increasing Returns and Economic Geography", *Journal of Political Economy*, 99(3), s.483-499.
- MARKUSEN, A. (1995), "Interaction Between Regional and Industrial Policies : Evidence from Four Countries", World Bank Publication, Report No: 14432, 1995/03/31.
- MARTIN, R. ve P. SUNLEY (1998), "Slow Convergence? Post-Neoclassical Endogenous Growth Theory and Regional Development", *Economic Geography*, 74, s.201-227.
- MEHER, R. (2000), "Inter-State Disparities in Levels of Development and the Implications of Economic Liberalisation on Regional Economies in India", *Economic Liberalisation and Regional Disparities In India* içinde (Editörler B. Misra ve R. Meher), A.P.H. Publication Company, New Delhi, s.27-72.
- MILANOVIC, B. (1998): *Income, Inequality, and Poverty during the Transition from Planned to Market Economy*, World Bank, Washington DC.
- MISRA, B. (2000), "New Economy Policy and Balanced Development", *Economic Liberalization and Regional Disparities in India* içinde (Editörler: B. Misra ve R. Meher), A.P.H. Publishing Company, New Delhi, India, s.1-26.

MRYDAL, G. (1957), *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, Duckworth Press, London.

OLCOTT, M. B. (1996), "Demographic Upheavals in Central Asia", *Orbis*, 537-55.

OZORNOY, G. I. (1991), "Some Issues of Regional Inequality in the USSR under Gorbachev", *Regional Studies*, 25(5), s.381-393.

ÖZTÜRK, L. (2004), *Ekonomik Liberalizasyonun Bölgesel Eşitsizliğe Etkisi: Bölgeler, Altbölgeler ve İller Üzerine Bir Uygulama, 1965-2001*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004, Erzurum.

PERROUX, J. (1950), "Economic Space: Theory and Applications" *Quarterly Journal of Economics*, 64, s.89-104.

POMFRET, R. (1995), *The Economies of Central Asia*. Princeton University Press, Princeton NJ, USA.

RENARD, M.-F. (2002), "A Pessimistic View on the Impact of Regional Inequalities", *China Economic Review*, 13(4), s.341-344.

SALA-I-MARTIN, X. X. (1996), "Regional Cohesion: Evidence and Theories of Regional Growth and Convergence", *European Economic Review*, 40, s.1325-1352.

SHANKAR, R. ve A. SHAH (2003), "Bridging the Economic Divide within Nations: A Scorecard on the Performance of Regional Development Policies in Reducing Regional Income Disparities", *World Development*, 31(8), s. 1421-1441.

TRIVERDI, K. (2002), "Regional Convergence and Catch-up in India between 1960 and 1992", University of Oxford, Working Papers, December 2002.

WEI, Y. (1998), "Economic Reforms and Regional Development in Coastal China", *Journal of Contemporary Asia*, 28(4), s.498-517.

WILLIAMSON, J.G. (1965), "Regional Inequality and the Process of National Development: A Description of Pattern", *Economic Development and Cultural Change*, 13(4), s.3-45.

ZHANG, Z., v.d. (2001), "Convergence of China's Regional Incomes: 1952-1997", *China Economic Review*, 12(2-3), s.243-258.